

Pavol Ištók

Základné prírodné atribúty územia mesta Sered'

Mesto Sered' leží na styku Podunajskej roviny a Podunajskej pahorkatiny. Územie je mladou štruktúrnou fluvialno eolickou rovinou. Terén zastavaného územia je plochý a je vo výške 125 – 129,7 m n.m. (pred budovou MsÚ). Bodové denivelácie v zastavanom území dosahujú 1,5 – 2,5 m.

Geologická stavba územia je výsledkom vývoja vo štvrtohorách a je viazaná na dynamiku Váhu v čase a priestore. Kvarter je v zastavanom území významne zastúpený antropogénnymi heterogénnymi navážkami, ktoré dosahujú hrúbku 0,5 až viac ako 2 m, v areáli kaštieľa až 5,5 m. Pod nimi sú akumulácie Váhu reprezentované hlinami, pieskami, ílmi a štrkami. Mocnosť alúvia dosahuje 3 – 4 m, smerom východným a severovýchodným sa postupne znižuje. Mocnosť kvartéru v širšom území je až 15 m, na území mesta priemerne 5 až 8 m. Neogén je zastúpený pestrôfarebným i jasnými ílmi. V riečisku Váhu vystupujú až na povrch.

Maximálna hladina podzemnej vody môže dosiahnuť úroveň 125,50 m n.m., t.j. 1,0 až 2,5 m od úrovne terénu.

Vplyvom celkového tektonického úklonu Podunajskej panvy k východu, sa jej najintenzívnejšie poklesávajúce oblasti presúvali, čo sa pri Seredi odrazilo presunom Váhu smerom na východ. Na prechode pleistocénu a holocénu Váh tiekol približne v osi súčasnej nivy (okolie Mačianskych vrškov). Tak, ako sa presúval hlavným tokom k východu, tak ho, ako zdroj obživy a obrany nasledovali ľudia so svojím majetkom a sídlami. Ľudské spoločenstvá sa v jeho doline od prvopočiatkov usadzovali na vyvýšených miestach, ktoré prirodzene boli chránené. Boli to pieskové presypy a boli to miesta, z ktorých prístup k životodarej vode bol bezpečný. A nenačítali sa k nim iba prírodné, ale aj umelé ochrany. Voda bola aj prirodzenou ochranou pred vonkajšími nepriateľskými vplyvmi.

V prírodnej krajine dominoval zložitý systém riečnej siete Váhu rozvetvenej na množstvo ramien. Tieto boli navzájom prepojené systémom suchých i občasne pretekajúcich depresí, ktoré prirodzene vznikali a zanikali a bol to veľmi dynamický systém a režim krajiny.

Rozvoj krajiny umožňoval postupne budovanie stabilných sídiel a spoľahlivých prechodov cez vodné toky, neskôr mostov a na ne napojených ciest, strážnych a obchodných objektov a priestorov. Potreba ochrany majetku a životov viedla už od praveku k úpravám terénu. Vodné toky boli odklanané, budovali sa priekopy, valy a vyvýšeniny, vyrovnávali nerovnosti. To bolo prvotným predpokladom pre budovanie stabilných plôch pre trvalé obydliá, hospodárske objekty a cesty.

Základné atribúty územia mesta Sered' – geologicko-tektonické a exogénne procesy, vrátane antropogénnych, ako predpoklad vývoja krajiny, významne podmienili aktivitu človeka v priestore. Vhodnosť územia k osídleniu je nesporná, schopnosť poskytnúť ochranu a obranu majetku, je relatívne menej vhodná ako na pahorkatine. Na strane druhej prirodzené a modifikované vyvýšeniny na rovine poskytujú výhodnejšie podmienky existencie a činnosti človeka. Dominantným faktorom je voda, jej kvalita a dostupnosť, ale aj povodeň, ktorú bolo možné predvídať a prispôbiť sa jej. Význam má aj skutočnosť, že riečna niva takých

parametrov, aké má niva Váhu, poskytuje priestorovo limitované možnosti budovania ciest. Tento stav je výhodnejší z hľadiska ekonomického potenciálu sídla a aj to boli významné dôvody rozvoja a stability konkrétneho miesta. Sídlá vznikali a vyvíjali sa v priestore, v ktorom dokázali akceptovať vývoj toku a neboli rozširované do priestoru, ktorý bol labilný, alebo nebezpečný. Nivou Váhu jednoducho musel prejsť každý, kto sa chcel pohybovať v širšom priestore. Vývojové tendencie Váhu človeka nútili akceptovať rôznosť krajiny a dôsledne vyhladávať plochy vhodné na uspokojenie svojich potrieb.

Významným miestom v histórii osídlenia tunajšieho územia bol pieskový presyp Mačianske vršky a vyvýšenina piesčitej spráše na severnom okraji mesta. Ide o staré (pleistocénné) a stabilizované útvary a logicky sú miestom s dokladmi najstaršieho osídlenia (paleolit, mezolit). V tom čase Váh pravdepodobne pretekal korytom, ktorého miesto dnes využíva tok Derne na západnej strane Mačianskych vrškov a občasne vodou zaplavovaná depresia na ich východnej strane. Tu pravdepodobne bolo dominantné rameno Váhu.

Mladšie osídlenie (doba bronzová) bolo v celom priestore západne od železničnej trate Trnava – Galanta a v priestore medzi cintorinom a Cukrovárom. Váh v tom čase pretekal hlavným korytom v priestore dnešného stredu mesta od Polikliniky k Námestiu slobody a druhým ramenom v smere ul. A. Hlinku a dnešnej Mlynárskej ulice obtekal z východnej i západnej strany.

Neskôr, východne od rieky, sa začal formovať strážny objekt, z ktorého sa rozvinul hrad Šintava. K tomuto bodu a k brodu sa viazalo osídlenie v priestore Vojanskej, Ilmčiarkej, Pekárskej a Mlynárskej ulice. Ich blízke okolie zaberali močiare a vlhké lúky. S narastajúcim významom prechodu cez Váh a vývojom hradu, súvisela aj nevyhnutnosť udržiavať brod v priechodnom stave a vykonávať na rieke ochranné opatrenia. To bolo zásadným predpokladom pre rozvoj sústredného sídla, ktoré vznikalo spájaním sa viacerých kryštalizačných centier. Vybudovanie pravidelného a bezpečného priechodu cez Váh premostením (v 13. stor.) určilo tento proces. To viedlo k rozvoju remesiel, kultúry i duchovného života osady a k nárastu jej bohatstva.

Z konfigurácie pôvodného terénu vyplýva, že dôležitá cesta viedla úvozom od Šintavy k brodu, neskôr k mostu, (ktorý sa podľa vývoja rieky presúval v priestore od osady Újvároš k súčasnému mostu ponad Váh) na druhej strane k hradu a širokým oblúkom v mieste Malej uličky, kde sa rozdeľovala na severnú a na západnú trasu. Váh v tom čase pretekal hlavným korytom, ktorého zvyškom je dnes suchá depresia medzi hrádzou pri parku a bývalým armádnym areálom.

Podľa absolútnych výšok bázy styku antropogénnych navážok s povodňovými hlinami na území mesta, bolo (a je) okolie Mestského hradu prirodzene jeho najvyšším miestom s výškou 127,0 m n.m. (profil I a II, okolie bodov 1, 2 a 3). Báza povodňových hlin a jej styk so štrkami je vo výške iba 123 – 124 m n.m., na iných miestach až 125,8 m n.m.).

Predpokladáme, že širší priestor spojenia cesty vedúcej od hradu s cestou od juhu (pravdepodobne od brodu medzi Šintavou a Dolnou Stredou) bol stabilným pravým brehom rieky. Na tomto styku sa postupne rozvinula typická ranostredoveká cestná dedina, pravdepodobne na pôdoryse polvretena v dotyku s Váhom, v závere ktorej bol priestor pre cintorín a sakrálny objekt. Domnievame sa, že tento priestor bol pôvodne funkčne určený pre potreby hradu a samostatných osád (napr. Vojanská a Pekárska ul.). Je pravdepodobné, že tento priestor bol pôvodne sídliskom, alebo polyfunkčným územím (strážny a hospodársky objekt s pohrebiskom) už v praveku. Veľká hrúbka navážok (2,2 až 2,4 m), ktorá je okrem bývalých vodných priekop hradu (5,5 m) najväčšia na území mesta preukazuje, že lokalita bola dlhodobo využívaná a v živote osady mala dôležité a účtyhodné postavenie.

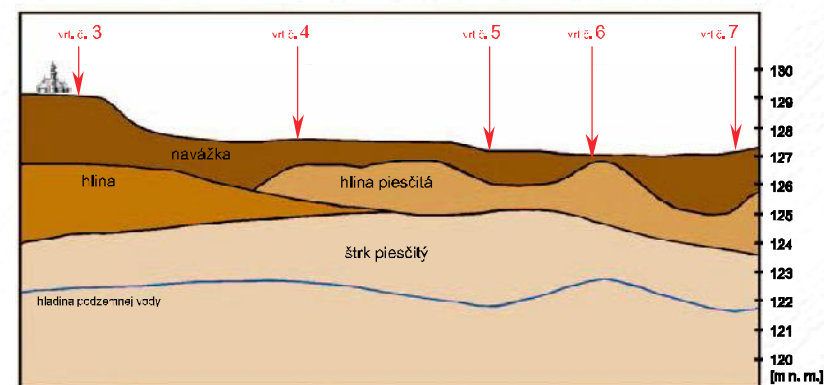
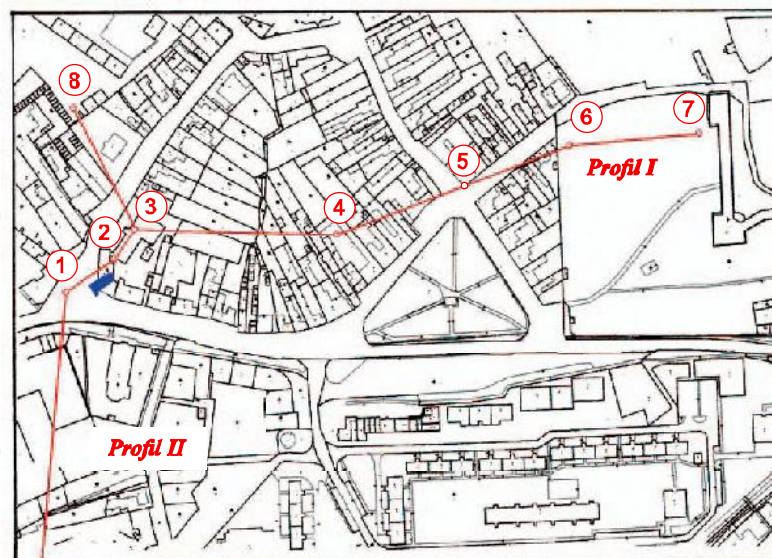
Charakteristickým prvkom reliéfu vnútorného prostredia mesta Sereď sú zreteľné sídliskné pahorky a linie, ktorých osami sú súčasne „staré“ ulice mesta (Pivovarská, Vojanská, Hrnčiarska, Pekárska, M.R. Štefánika, Mlynárska), vo vzťahu ku ktorým ich záhrady sú nižšie o 1 – 2 m (profil čis. II). To preukazuje kontinuitu osídlenia, historickú cestnú sieť sídla a snahu chrániť majetok pred živelnými pohromami.

Váh mal nielen relatívne stabilné koryto, ale sa aj rozlieval do systému prirodzených depresii (v priestore Námestie slobody – Novomestská ulica, ul. A. Hlinku – hotel – ul. Kukučínova – Obchodná akadémia), ktoré boli celoročným rezervoárom vody s mnohokrát vyšším významom. Tým sa nebezpečná povodňová vlna aj prirodzene splošťovala, bola nižšia a menej prudká a oveľa menej ohrozovala osadu.

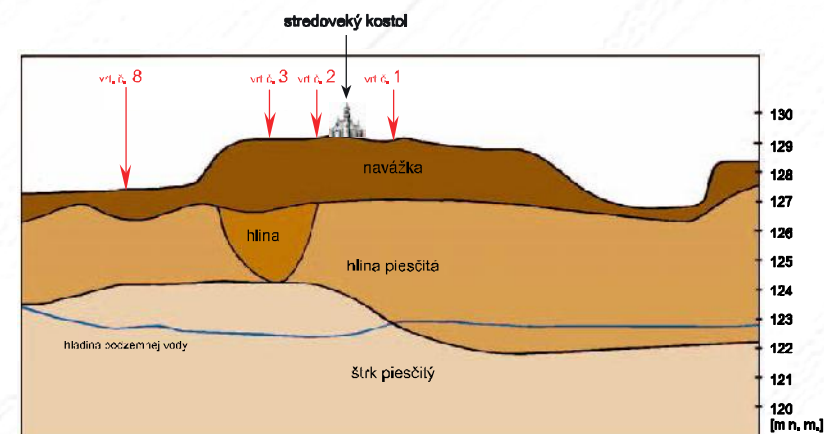
Vplyv dominantného toku na vývoj je možné sledovať na mnohých sídliskách v povodí Váhu a Dunaja (okrem Sereď napr. Sládkovičovo, Veľké Úľany, Jelka, Trstice, Žihárec, Vlčany). Dokumentuje to proces spájania sa pôvodných rozptýlených, priestorovo (pravdepodobne aj funkčne) nespojitých kryštalizačných jadier do neskoršieho sústredného sídla (hromadná dedina). Pôvodné osídlenie bolo predstavované samostatnými objektami, alebo ich malými skupinami na terénnych vyvýšeninách, od seba navzájom oddelených vodným tokom, močiarom, alebo územím inak neobývaným. Vhodným príkladom je súčasne rozptýlené osídlenie medzi Dolným Chotárom a Veľkým Ostrovom v medzirieči Váhu, Čiernej vody a Malého Dunaja.

Takýmto vývojom nepochybne prešla aj Sereď. Vďaka vhodnejším prírodným podmienkam, možnosťou bezpečného priečneho prechodu cesty dolinou Váhu už od praveku

Situácia geologických profilov

Profil I

Profil II

s priamymi vplyvmi na hospodárstvo a funkciu, to však bolo o niekoľko storočí skôr.

Viacere identifikátory preukazujú, že Sereď sa vyvíjala postupným spájaním viacerých samostatných osád v smere historických ciest, a pôsobením iných vyšších (nadobecných) funkcií krajiny (napr. trh, cintorín, kultový objekt), vždy však vo väzbe na prechod cesty cez rieku a objekt, ktorý tento prechod zabezpečoval.